

OTA-ONA QAROVISIZ QOLGAN BOLALAR BILAN IJTIMOYIY ISH OLIB BORISH

Rahmonova Sevara

Suyarova Dilfuza

Samarqand davlat Unversiteti Kattaqorgon filiali

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada bugungi kunda aholining maxsus qaramog'iga muhtoj toifalari orasida - yetim bolalar hamda ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar alohida o'rin tutadi.*

***Kalit so'zlar:** ota-ona qaromog'isiz qolgan bola, fuqarolar, yetim, oilalar, patronat, jamiyat, mehribonlik uylari, imtiyozlar.*

Yurtimizdagi hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy vaziyatda, yetim va ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar sonining ko'payishiga olib kelishi mumkin.. Zamonaviy sharoitda ota-onalarning g'ayriijtimoiy xatti-harakatlari, bolalarga nisbatan zo'rvonlik keng tarqalgan hodisaga aylanmoqda. So'nggi yillarda nosog'lom oilalarda tarbiyalangan "ijtimoiy yetimlar" soni hayratlanarli darajada o'sdi. Ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar sonining ko'payishi muqarrar ravishda yetim bolalar uchun muassasalar – bolalar uylari, mehribonlik uylari, maktab-internatlar, boshpana va boshqalar sonining ko'payishiga olib keladi. Shu bilan birga, psixologlar va o'qituvchilarning ko'plab tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, bolani maktab-internatga joylashtirish uning asosiy ehtiyojlarini qondirishni ta'minlamaydi, bu esa o'z navbatida bolaning rivojlanishining buzilishiga olib keladi. Maktab-internatda yashovchi bolaning natijasi uning mustaqil hayotga, ish topishga va uni ishsizlik sharoitida saqlashga tayyor emasligi, o'z hayotini, bo'sh vaqtini tashkil etishga, oilani yaratish va saqlashga qodir emasligi Ota ona qaramog'isiz qolgan bolalar bilan ijtimoiy ishlash tizimini rivojlantirish masalasi mavzu dolzarbligini belgilaydi. Jamiyatda oilaning roli

o'zining kuchi bo'yicha boshqa hech bir ijtimoiy institutlar bilan tenglashtirib bo'lmaydi. Aynan oilada insonning shaxsi shakllanadi. Jamiyatda qiyinchiliksiz moslashib ketishi uchun, u ijtimoiy vazifalarni egallaydi. Oila birinchi tarbiyaviy institut sifatida ishtirok etadi. Shunday qilib ota-onalar qaramog'isiz qolgan bolalar ham oila davrasidagi tarbiya va ta'lim olishlari lozim. Ular uchun jamiyatimizda shart sharoitlar yetarlicha yaratilib bormoqda. O'zbekiston prezidentining yetim bolalar va ota-onasining qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi qarori va tegishli reja hukumatning bolaning mehribon va g'amxo'r oila sharoitida o'sish huquqini ta'minlashga sodiqligini yaqqol namoyish etadi. O'zbekistonda bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimini uzoq muddatli isloh qilish bo'yicha takliflarni korib chiqdilar. Bunda ijtimoiy xizmat sohasidagi professional xodimlar asosiy harakatlantiruvchi kuch hisoblanadi.

Dunyo tajribasiga ko'ra - yetim bolalar va ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar, asosan, tezkor ravishda har bir bolaga oila topilguniga qadar vaqtinchalik patronat uylari, shelter yoki maktab-internatlariga: bolalar mehribonlik uylari, bolalar uylari, umumiy maktab-internatlar, nogiron bolalar uchun maktab-internatlarga joylashtirilib, jamiyatdan uzilmagan holda bilim va tarbiyaga yo'naltiriladilar.

Oilalarning ajralishi va noto'g'ri muqobil parvarish, ayniqsa muassasalarda etkazilgan tezkor va uzoq muddatli zarar yaxshi hujjatlashtirilgan. Institutlar ko'pincha zararli yashash sharoitlari bilan ajralib turadi. Bolalar majburiy birgalikda yashashga va ularning shaxsiy ehtiyojlariga moslashtirilmagan qat'iy tartiblarga duch kelishlari mumkin. Ular ko'pincha o'z manfaatlariga mos keladigan tanlov qilish qobiliyatidan mahrum bo'lishadi. Bundan tashqari, muqobil parvarishdagi bolalar muntazam ravishda o'z oilalari va mahalliy jamoalardan ajratiladi. Ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lib, ular jismoniy, psixologik, hissiy va ijtimoiy zararlarga dosh bera oladilar, bu esa umr bo'yi davom etadigan oqibatlarga olib keladi. Bu bolalar, shuningdek, zo'ravonlik, zo'ravonlik, beparvolik va ekspluatatsiyani boshdan kechirish

ehtimoli ko'proq.

Bolalar uchun ushbu inqirozning oldini olish va ularga javob berish uchun darhol va uzoq muddatli istiqbolda hukumatlar oilalarga zarur bo'lgan hissiy, amaliy va moliyaviy yordamni taqdim etishi juda muhimdir. Shu bilan birga, biz ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarga katta oila a'zolari tomonidan qaralishi va yaroqsiz muqobil parvarishlarga berilmasligini ta'minlash tizimini qo'llab-quvvatlash ustida ishlashimiz kerak. Bunga quyidagilar kiradi:

Oilalarning ijtimoiy himoya, maslahat va tibbiy xizmatdan doimiy foydalanishini ta'minlash.

Himoyaga muhtoj bolalar va oilalar uchun bolalarni himoya qilish xizmatlarini, shu jumladan ijtimoiy xizmat xodimlarini kuchaytirish.

Har qanday sharoitda ham tarbiyachilarga bolaga g'amxo'rlik qilish imkonini beruvchi oilaga do'stona siyosatni ilgari surish uchun ish beruvchilar bilan ishlash.

Maktablar va boshqa bolalar xizmatlarini ochiq va qulay saqlash.

Ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar uchun davlatimiz tomonidan ishlab chiqilayotgan chora tadbirlardan xulosa qilish mumkinki, ular uchun yetarli barcha imkoniyatlar yaratilmoqda.

Ta'limni insonparvarlashtirish jarayoni o'qituvchilarni intellektual axloqiy imkoniyatlarini ochish uslub va mehanizmlarini beradi. Unga tushungan holda munosabatda bo'lishuga va uni amalga oshirishga o'rgatadi. Ta'lim bilan ijtimoiy munosabatlar o'rtasidagi ziddiyatlarni bartaraf etadi. Bo'lajak mutahasislarni erkin mustaqilm fikrlovchi shaxs sifatida kamolga yetkazadi. Jamiyatning asosiy vazifasi ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni hayotga tarbiyalash, mehr ko'rsatish, erkin fikrlovchi shaxs sifatida yetishtirishdan iborat. Bolalik insonning ruhiy bardoshlilik, hayotga qiziqishini, maqsadga intiluvchanligini ta'minlovchi asosiy xislatlarning shakllanish davridir. Bu ma'naviy xislatlar betartib shakllanmaydi, ular ota-ona mehri sharoitida, oila bolaga o'zi va boshqalar uchun mas'ul bo'lish, birovga kerakligini sezish sharoitida shakllanishi muhimdir. Voyaga yetmagan bolalar

turli holatlar natijasida ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lishi mumkin: ota-onalarning vafoti, ota-onalik huquqidan mahrum bo'lishi, ota-onalarning ozodlikdan mahrum etilishi, og'ir kasal bo'lishi yoki ota-onasining uzoq vaqt yo'qligi, ota-onalarning ota-onalik majburiyatlarini bajarishdan bo'yin tovlashi ota-onalarning farzandlarini onalik va boshqa muassasalardan olishdan bosh tortishi, ota-onalarning o'z majburiyatlarini bajarishdan qochishlari, ota-onalarning o'z farzandlarini to'satdan tashlab ketishlari va boshqa shunga o'xshash holatlar bolalar uchun katta xavf tug'diradi. Mamlakatdagi beqarorlikning kuchayishi, doimiy yashash joyiga ega bo'lmaganlar sonining ko'payishi, jinoyatchilikning kuchayishi to'satdan ota-ona qaramog'isiz qolgan yoki buning oqibatida tahdidli vaziyatda qolgan bolalar sonining ko'payishiga olib keladi. Turli sabablarga ko'ra ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarga yordam ko'rsatish davlat ijtimoiy siyosatining eng muhim yo'nalishi hisoblanadi. Ushbu toifadagi bolalar bilan ijtimoiy ishning mazmuni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari bilan belgilanadi. Yetimlik – jamiyatda ota-onasi vafot etgan bolalarning, shuningdek, ota-onalik huquqidan mahrum bo'lganligi sababli ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarning mavjudligi, ota-onalarning belgilangan tartibda muomalaga layoqatsiz, bedarak yo'qolgan deb topilishi va hokazolar natijasida yuzaga keladigan ijtimoiy hodisa. Bu shuningdek, ota-onasi ota-onalik huquqidan mahrum bo'lmagan, lekin aslida o'z farzandlariga hech qanday g'amxo'rlik qilmaydigan bolalarni o'z ichiga oladi. Yetimlik ijtimoiy hodisa sifatida insoniyat mavjud bo'lgan vaqtdan boshlab sivilizatsiyaning ajralmas elementi hisoblanadi. Tarixdan hozirgi kunga qadar urushlar, epidemiyalar, tabiiy ofatlar va boshqa sabablar ota-onalarning o'limiga olib kelgan, buning natijasida bolalar yetim bo'lib qolgan.

Xulosa

Mutaxassislarning ta'kidlashicha, zamonaviy oila inqirozi mamlakatdagi bolalik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, ijtimoiy yetimlikning ko'payishiga va bolalar uylari va internatlar kabi o'ziga xos muassasalar sonining ko'payishiga olib keladi. Erta yoshda

yetim qolgan bolalar soni ortib bormoqda. Aniqlangan, ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar soni ortib bormoqda. Ularning aksariyati vasiylik (homiylilik) va farzandlikka olingan, 30 foizga yaqini bolalar uylari, mehribonlik uylari, maktab-internatlar va boshqa ta'lim muassasalariga joylashtirilgan. Oilalarga joylashtirilgan bolalar soni ortib borayotganiga qaramay, turar joy muassasalariga joylashtirilgan bolalar soni kamaymayapti. Yetim bolalar, ota-ona qaramog'isiz qolgan va oilaviy hayotning ijobiy tajribasini olmagan bolalar sog'lom, to'la huquqli oilani yarata olmaydi. Ta'lim tizimi mukammal bo'lmagan davlat muassasalarida tarbiyalangan ular ota-onalik huquqidan mahrum bo'lgan ota-onalarning taqdirini tez-tez takrorlaydilar va shu bilan ijtimoiy yetimlik maydonini kengaytiradilar. Maktab-internatlarni tark etgan bolalarning 40 foizi jinoyatchiga, 40 foizi giyohvandlikka, 10 foizi o'z joniga qasd qilishga, atigi 10 foizi to'liq mustaqil hayot kechirishga qodir bo'lishiga olib keladi. Shunday qilib, ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar qonun bo'yicha davlatdan ijtimoiy nafaqa olish huquqiga ega bo'lgan bolalarni tarbiyalayotgan qarindosh toifadagi oilalarning turmush darajasi past bo'lishiga qaramay ijtimoiy himoya qilinmaydi. Shu munosabat bilan, bizning fikrimizga ko'ra, qiyin hayotiy vaziyatga tushib qolgan bolalarni qabul qiladigan oilalarga nisbatan chuqurroq ijtimoiy siyosatni amalga oshirish kerak.

REFERENCES

1. Ganiyeva M.X. Ijtimoiy ish asoslari. Metodik qo'llanma. –T.: 8. “CHASHMA PRINT”, 2010.
2. Karger HJ & Stoesz D. Amerikaning ijtimoiy farovonlik siyosati: Plyuralistik yondashuv (4-nashr). – Boston: Allin va Bekon, 2002 yil.
3. Wan L. Ota-onalarning ota-onalarini o'ldirishi: noloyiqlik prezumpsiyasini yaratish. Albany Law Review, 63(1), 1999.
4. Sog'liqni saqlash va aholiga xizmat ko'rsatish departamenti 2004. Milliy farzand asrab olish va homiylilik qilish statistikasi // www.acf.hhs.gov/programs/